

Sanja ŠIMUNIĆ

Život Franje Markovića

Franjo Marković, slikao Joso Bužan,
(Gradski muzej Križevci)

Filozofi su oduvijek tvrdili da su vrijeme i prostor vrlo utjecajni čimbenici u ljudskom djelovanju i da svako pojedinačno biće traje u kontinuitetu koji je beskonačnost konačnih sadržaja. Svako biće ima u trajanju svoju granicu, svoje vlastito vrijeme. No ova konačnost koja se proteže na ljudsko trajanje ne zahvaća nužno i ljudsko stvaranje. Stoga život svakog mislioca, a Franjo Marković to svakako jeste, nadilazi ovu ograničenost svojom ostavštinom; mislima i idejama koje protkivaju kako književni tako i politički rad našeg sugrađana, književnika i estetičara.

Franjo Marković rođen je 26. srpnja 1845. godine u Križevcima. Sva ljepota i bogatstvo idile njegove poezije, epova, balada i drama potječu, prema riječima Krste Pavletića, od ljepote i ljubavi spram rodnoga kraja koji je očaravao Markovića.

Marković je bio najmlađe dijete plemićke obitelji, (uz dva brata i setru).

U Križevcima je završio pučku školu te je 1854. god. otputovao u Zagreb, u kraljevski plemićki konvikt gdje je polazio gimnaziju. Svih osam razreda

završio je s izvrsnim uspjehom. Prema sjećanju njegovih suučenika, mali je Marković sjedio u prvoj klupi i isticao se svojom živom pažnjom i umješnošću u svim predmetima, a posebice u matematici u čemu mu je pomoglo poznavanje njemačkog jezika od kuće. Naime, bilo je to doba njemačkog apsolutizma pa su sva predavanja održavana na njemačkom jeziku i u njemačkom duhu.

U listu "Domovina", koji su 1859. god. osnovali pitomci kraljevskog plemićkog konvikta, a iz želje za njegovanjem materinjeg jezika, Marković, već kao šestoškolac, iznosi svoju prvu pjesmu pod naslovom "Noćno pitanje". U njoj on traži od mjeseca da mu kaže što je istina, a odgovor koji "dobiva" je sljedeći:
*"Pravu istinu naći nikada ne možeš,
dok na svijetu živeš;
onkraj zvijezda ćeš spoznati,
što već sada želiš znati.*

...

*Njekad ipak mora
Jadna tmina se raspršit
I tužno se stanje svršit!?"*

Ova pjesma je zanimljiva jer već iz nje progovara Markovićev budući optimizam, vjera u istinu i pobjedu dobra koja se kasnije može naći u svim njegovim djelima.

Paralelno sa svojim ranim književnim radom Marković je savjesno i ozbiljno učio te je 1862. god. završio gimnaziju s odličnim uspjehom.

U jesen te iste godine odlazi u Beč na sveučilište. Uskoro se i tamo ističe drugujući sa starijima od sebe: Ivanom Dežmanom, Augustom Šenoom, Smičiklasom i drugima.

Na sveučilištu je Marković tri godine slušao klasične jezike i književnost, a pored toga je proučavao i slavenske jezike, osobito poljski te je zavolio i poljske pjesnike osobito Slovackoga, Krasinskoga i Mickiewicza.

U Beču se Marković upoznaje i s čuvenim glazbenikom Ivanom Zajcem, s kojim 1866. godine zajedno sudjeluje u proslavi tristogodišnjice sigetskog junaka Nikole Zrinjskog starijeg, Marković kao autor popularne pjesme za muški zbor "U boj, u boj!", a Zajc kao glazbenik.

Te iste godine Marković je položio ispite te je

otišao za namjesnog učitelja u Osijek. U Osijeku je u to vrijeme bio strani politički i kulturni utjecaj vrlo jak dok se, s druge strane, prenaplašeni patriotizam smatrao opasnim.

Nježan i osjetljiv patriota kakav je bio Marković, teško se snalazio u takvoj sredini te je uskoro bio ocrnjen kod vlada i ukoren "radi nekorektnog političkog ponašanja".

No Marković se nije osjećao krivim te nije htio primiti ukora nego je vrlo hrabro napisao pismo vladi u kojem iznosi svoj stav:

"...Što se tiče njegova političkoga ponašanja, to pokorno potpisani misli, da su pred visokom oblasti njegovu narodnu zanesenost, koju on priznaje, p r e t j e r a n o m naznačiti i označiti mogli samo takovi ljudi, koji nisu veliki ni gorljivi prijatelji našem narodu; da, pokorno potpisani misli, da je njegovo postupanje preobzirno i mirno bilo u očigled najsramotnijim pogrdam, koje se ovdje često na javnih i privatnih mjestih na cijeli naš narod sipahu, u očigled tolikim protuustavnim i izdajničkim demonstracijama, izvedenim kadšto i od ljudi, koji došavši u ove predjele, znojem i suzami našega naroda svoje uboštvo u zlato pretvoriše. Ako je usred takovih okolnosti potpisani, sin ove zemlje, svome čuvstvu, koje po njegovom zvanju dobru i časti domovine posvećeno biti mora, kadšto u riječih oduška dao, to su te riječi uvijek bolne i žalosne nikad razdražljive ni pogrdne bile. Osvjedočen dakle, da ništa nezakonito ni ikomu pogibeljna nije nikada učinio, postupati će p. p. kako dosada tako i od sada po svom osvjedočenju, koje mu je s dušom i s krvlju sraslo, uvijek u granicah zakonom dopuštenih, te će proti svemu, što bi pod kojom godjer krinkom na duševnu štetu naše domovine smjeralo, sve svoje slabe sile žrtvovati; a drži za nemoguće, da bi radeći tako proti ikakovoj oblasti radio.

Budući da pokorno potpisani uslijed navedenih okolnosti ukor, koga mu je visoka vlada podijelila, za nezashužen i nepravedan drži, to on moli, da bi taj ukor s njega skinuti blagoizvoljela."

Barunu Levinu Rauchu, koji se u to doba bio zabanio, svidjela se ta hrabrost i ponos mladog profesora te mu nije učinio ništa nažao.

Pored školskog rada Marković se bavio i pisanjem. U to vrijeme piše romantični ep "Kohan i Vlasta" u kojem opisuje borbu starih Slavena na Baltiku. Krsto Pavletić prisjeća se da je još kao šestoškolac čuo priču kako je Marković jednom u tri dana i tri noći zatvoren u sobi na dušak ispjevao

"Kohana i Vlastu". Marković je zaista znao probdjeti po čitave noći pjevajući uz crnu kavu koju je jako volio i uživao je u velikim količinama.

U listopadu 1868. Marković je premješten iz Osijeka u zagrebačku gimnaziju. Uskoro (1869.god.) je osnovan i "Vienac", list kojemu je cilj bio da zabavi, pouči, ali i odgaja generacije književnika i pjesnika. Već u prvim brojevima "Vienca" pojavljuju se Markovićeve balade i romance iz kojih progovara pjesnikova tankočutnost i osjetljivost za njevolju.

Godine 1870. Marković odlazi u Beč radi usavršavanja u filozofiji. Tamo se bavio estetikom i polazio dvorsko kazalište. Nije zalazio u dačka društva te je već za godinu dana napravio doktorat iz filozofije. Nakon toga Marković se vraća u Zagreb gdje ga Dežman, kao urednik "Vienca", poziva za suradnika u listu. Tijekom 1872. Dežman predaje Markoviću čitavo uređivanje "Vienca".

Za vrijeme svoga urednikovanja u "Viencu" Marković je izdao svoja dva najbolja djela, dvije tragedije: "Karlo Drački", u kojem prikazuje čovjeka koji strada u borbi za slobodu protiv Rima i mađarskih feudalaca i "Benko Bot", kojeg gradi na sukobu osjećaja i dužnosti i u kojem prikazuje poroke i grabežljivost mađarskih velikaša i dvora. U svojim je djelima Marković uvijek nastojao ostati etičan, u granicama morala, te je često isticao ljudske vrijednosti postojanost, ustrajnost, iskrenost, poštenje, složnost.

U jednoj svojoj filozofskoj raspravi "Etički sadržaj naših narodnih poslovice" iznosi ovu misao: "Jer narod živi samo u e t i č k o j v r i j e d n o s t i svojoj, te nema domovine ni tvarne, ako nema duševne."

Pod jesen 1872. god. Marković opet zadobiva profesuru u zagrebačkoj gimnaziji. U pjesnikovoj ostavštini nađena su iz tog vremena zanimljiva ljubavna pisma koja nam otkrivaju da je naš Franjo Marković plijenio i duhom i tijelom pa su se mnoge zaljubljujvale u njega. Tako je sačuvano jedno pismo iz kojeg se vidi da je posebno očaravao njegov duh. Pismo je napisano Markoviću kao uredniku "Vienca" a pod dojmom koji je na ovu nepoznatu obožavateljicu ostavilo čitanje njegove drame "Karlo Drački". U tom pismu ona ga naziva "Mili Karlo Drački" jer ga poznaje samo po njegovim književnim djelima. Zna da nikad neće biti njen, ali ga ipak ljubi, ljubi duh i um koji mu se odražava u očima. On je za nju nedostižan uzor kojeg ne bi željela dostići od straha da taj čar ne nestane. Smatra da su prevelike

zapreke koje ju od njega razdružuju i nastavlja:

"...najveća zapreka si ti sam, jer ja vidim da me ljubiti ne možeš. U tvojih očuh ne opazih onu zraku simpatie, koja dušu s dušom veže! To me razžalosti jedan čas - ali pamet mi reče, da sam vrlo luda i da nadvladam tu moju slabost. Što mi stalo, da me i ne ljubiš - stim bolje, ostat ću barem mirna, dok mi se srce u grudi okameni. Ali bi bila ipak sretna znati, da ne ljubiš drugu - šta će tebi ljubav? ... Tvoje težnje treba da imaju uzvišeniju zadaću, neg uzdisati u verigama ženskim, uzdrži tvoju slobodu, jer ti si stvoren da duševno gospoduješ nad umom i srcem ljudskim. - Da me pitaš, zašto li ti pišem, teško bi mi bilo tebi odgovoriti; možebit želim olakšati srce, kad kažem, što me boli; može bit mislim, da će ti biti drago znati, da bdije stvor nedaleko od tebe, koji se duhom uvijek s tobom bavi, koji tvoj udes brižljivo prati. - Ako se varam, onda oprosti i zaboravi, što sam pisala i da sam zlo pisala, jer nisam vešta u tom jeziku. Ostaj zbogom moj mili dragi Karlo, i pomisli kadkad na tvoju nepoznatu prijateljicu N. N.

Bojeći se da moje pismo dodje u nesudjene ruke, molim te odgovori mi u "Viencu" pod člankom "dopisnici uredništva" sa slovami G. K. D. u N."

Marković je dosta hladno odgovorio na to pismo:

"G. K. D. u N. Hvala na glasu iz daljine tamne."

Uskoro je Marković dobio odgovor na svoju dopisnicu:

Opet jedan glas iz daljine tamne, prem da bi taj glas bolje činio da umukne za uvijek, nego tebi dosadjivati - jer nisi veoma zahvalan tomu očitovanju moje ljubavi, bolje rečeno moga prijateljstva. Nisam zahtievala ništa - al ipak jedna reč sučutljiva bi bila radost i utjeha mojemu srcu, mesto toga šta vidih: "eine poetische Phrase!" - Morala sam se probudit iz moga ljepoga sna, ali mislih da će mi srce puknuti od muke nepodnosne; - morala sam preboliti i pregoriti, prem da mi se činilo kao da tonem opet u mrak, koji se bio jedan čas razjasnio kad te vidih prvi put, kad tvoj pogled mi dušu zatravi. - Ali ja opet ne žalim na tebe; ti ćeš mi uvijek biti mil i drag, jer ti ljubiš domovinu i bit ćeš nadam se čest i dika našega naroda.

Radujem se s tobom da si posto profesorom - da od mene zavisi, bi te načinila kraljem moga srca i svega svieta. - Dosta i odviše sam rekla, sada ostaj zbogom za uvijek - nećeš više ništa od mene čuti - ni viditi me, jer mi nije drago, da se uklanjaš kada ja

dolazim; to je više neg moja blagodušnost podneti može.-

Zbogom Tvoja iskrena prijateljica N. N

Čini se da je pjesnik ipak poznavao ili je barem naslućivao tko se krije iza inicijala N. N. Kako je bio duboko dirnut ovim posljednjim pismom, uzeo je pero i sastavio je ispriku.:

"Kako bih rado, da mogu iz Vienca, pravije reći iz Tvoje uspomene, krasna plemenita dušo, istergati one nespretne rieči, koje su Tebe uvriedile, i zamienit ih besjedami, koje bi istinitiji tumač mojih osjećaja bile! Čudne li kobi moje, da uvriedim i onda, kad bih zahvalnost reći htio: tako je opora i troma moja pamet, te se ne dosjeti izrazu misli moje, prem onda kad bih ju rado prikriti pred ostalim svijetom, nek ju razumije samo duša, koja ju razumiet ima. Pak ostanem nerazumljiv, taman i gorak upravo njoj! - Poluzatvorenim očima, kao sjetan sanjar, gledajući u svijet ni ne opažam, otkud je svjetla zraka, koja si puta traži u samotnu mi dušu, da ju slatkim žarom uredi i usreći. Je l mi se sledila duša, te je neprohodna milosnim sa sunčane vedrine dolazećim trakom? Je l se ustegla i zatvorila u se, kao da sam patio, mnogo patio onda, kad mi je oko i srce otvoreno bilo i pristupno milim uticajem? Je l tako zatrpana ruševinami razorenih ideala, te joj samo stoička resignacija podaje toliko kriepečine, da može živiti, a ja iz onih ruševina mirnom pažnjom potraživati nerazrušno svjetlije gradivo, da si iz njega sastavljam zlatne kule u zraku, idealan stanak misli mojoj, kad joj realna sretna stanka ne utemeljih?

Ja ti ne znam odgovora na to. Ja boravim u mojem svijetu mirno, dok me ne snadje kob te se moje zračne kule omile nježnu, čutljivu biću, i ono, u graditelju snivajuć svoj uzor, ushićenom me dušom pozdravlja i u susret mi hrli, a ja i ne hotice neuljudnom tamnom i hladnom riečju, - već samom riečju uništujem drugomu biću uzor, kao da sam odsudjen na muku, da se, rušeći jednim uzore, osvećujem za to, što su moje drugi rušili. Ali nije li obćenita ta nemeza u životu ljudskom, koja krivca kazni i u nedužnom biću? Ali kud zalazim? što se jadajući tužim? što dosadjujem? htio bih biti ljubezan, nježan, veselom razgovorljivošću izprositi oproštenje, a dosadan sam? Ali takvo je sve moje pisanje! I najbliže moje književne prijatelje toliko je malo zanimao moj Karlo Drački, da nisu ni čitali drugačije, nego da se uspravaju njime: tako im se nerazumljiv i težak vidio. A tebe, plemenita dušo, on je ipak zanimao, i potaknuo Te na onako krasan i za

me utješan izraz nježne Tvoje brige oko hrvatskoga napredka. To je bio melem srcu momu, to mi je bila najsladja nagrada za ono djelo; pak kako sam znao to čuvstvo izreći?! Bolje da sam mučao! Bio sam u polutami, nisam jasno vidio. Samo sam slutio iz daleka, tko me želi usrećiti izrazom duševne simpatije, - i izrekao sam samo to, a osjećanu sreću svoju zadržao sam neizrečenu u duši. Sad ju izričem. Hoće li Te to umiriti, draga dušo? Ah, mene ne umiruje, i uvijek ću se žaliti, da si Ti u svietloj visini plemenitih osjećaja tražila družicu srodnu dušu, a moja iz tamne daljine Tebe ne nazirala! Ne našle se duše i sad je kasno, kasno! Samo da se ne bih morao koriti i s toga, da sam ja odvratio Tvoju simpatiju od hrvatske knjige, koja se nikad pravoj ljepoti dovinuti neće, ako ju ne budu krasne ženske duše svojom njegovom vodile k savršenstvu. Ali zar ne, da me bar ta kazna ne će stići?

Ponizila, porazila si me, ali u isti čas i podigla u vedru Tvoje plemenitosti visinu, kad mi, prem uvriedjena, neodkazuješ ni za buduće simpatične pažnje moga književnoga rada. Ta izjava ostat će uvijek jasna u mojoj pameti, Ti ćeš preda mnom lebditi, uvijek ću, ako čim uspijem i pripomognem k tomu, da se i u Hrvatu pravi čovjek razvije, uvijek ću onda reći: "Tvoja je to zasluga! hvalaTi! gdje god boraviš, da si mi zdravo, krasna dušo!

Da si zdravo, kličem Ti uvijek, i kad Te vidim i kad si mi daleko, i kad Te čujem, i kad mi nema Tvoga galsa. Da si zdravo! I da si sretna, ili bar zadovoljna, mirna, utješena plemenitimi osjećaji i djeli za tužnu Hrvatsku, posve ostavljenu i za uvijek, ako se odvrnu od nje srca žena hrvatskih. Neostavi je Ti! Da si mi zdravo uvijek i - za uvijek! Ako li što uzpišem i Ti uzčitaš i uzraduješ se čemu, što Ti se prikaže liepo: s pravom dvostruko se raduj; buduć će to biti i slied spominjanja na Te, na Te, nježna, plemenita hrvatska dušo; buduć će to biti nerazumljiv nikomu, morda već ni Tebi, jer morda već neželjani ni neprimljeni pozdrav Tebi od Karla Dračkoga."

Ne zna se kako je završilo ovo dopisivanje, ali čini se da se nije dugo održalo. Negdje oko Uskrsa 1873. godine Marković je u Vraždinu upoznao Dragicu Leitnerovu, lijepu i umnu ženu, u koju se zaljubio i uskoro se njome vjenčao. Iz Markovićevih se pisama vidi da mu je supruga bila prosvijetljena i umna osoba, koja mu je često bila potpora u teškim trenucima poput onoga kada je saznao za smrt svog dragog prijatelja Ivana Dežmana.

Godine 1874., za banovanja Ivana Mažuranića,

(kojeg je Marković osuđivao kao državnika, ali ga štovao i uzvisivao kao pjesnika), otvorilo se hrvatsko sveučilište, a Franjo Marković je bio izabran za prvog profesora na novootvorenom Zagrebačkom sveučilištu. Radi opsežnoga i napornoga rada na univerzi, gdje je predavao etiku, estetiku, logiku, metafiziku, metodiku, povijest filozofije, psihologiju, nije se mogao baviti lijepom književnošću u onolikoj mjeri koliko je to možda htio ili barem koliko je to dotada radio.

Godine 1880. Marković je biran za rektora univerze, a uskoro ga (1881.god.) narod bira za narodnog zastupnika njegova rodnoga križevačkoga kotara i ostaje zastupnikom sve do 1900. god

Kao zastupnik, Marković je bio odlučan i bezobziran kada je trebalo braniti pravo i istinu, a to je vrlo često bilo potrebno jer su se u Saboru često vodile neugodne političke borbe. Kako su ga se dojmile prve saborske sjednice zabilježeno je u jednom njegovom aforizmu od 9. listopada 1881.: "Sinko, kad podeš sa svjetlom čiste tvoje duše u svijet i pronikneš u ljudski život, vidjet ćeš zloće mnogo, i što ti je pronicaviji pogled, to ćeš je više naći, makar se skriva pod prijatnim plaštem. Ali ne razmizi se u plač, inače će se svjetlo tvoje duše samo zamračit, nego mirna oka, prem suzom prokapala, baci sunce njegova sjaja na tu zloću i nadvit će ti se duga nad rugobe svijeta".

I opet se tu pojavljuje Markovićev čvrsti i neopozivi optimizam.

U Saboru se Marković nije libio pred vladom i Khuenom izjaviti da sve njihove zakonske osnove, iznesene u Saboru, idu za tim, da krče put madžarskoj ideji u Hrvatskoj. Bio je oštri protivnik učenja madžarskog jezika, a ono što je govorio i sam je provodio u djelo. Njegova skrupuloznost očitovala se i u tome što se nije htio poslužiti pogodnošću željezničkog certifikata ni kao zastupnik ni kao profesor, jer je certifikat bio sastavljen, protiv nagodbenoga zakona, samo na madžarskom jeziku, a osim toga nije želio da mu na sliku udare madžarski žig.

11. travnja 1889. god. umire mu mlađi sin Metel u 4. godini života, a ispod Markovićeva pera nižu se elegije pune mračne tuge iza koje se ipak naziru nada i utjeha. Opjevao je sve što ga je sjećanjem vezivalo za izgubljenog sina: sve drage riječi, kretnje i poklike, sve prizore i zgode iz kratkotrajnog života malog Metela. Zatim opjevava prvu misu za sina, prvi pohod na grob, prvi dušni dan, prvi imendan

pokojnika, prvi snijeg na njegovu grobu itd. Svoje žalovanje Marković završava utjehom uskrsnuća i sastanka u vječnosti.

20. ožujka 1909. godine Marković je umirovljen na svoju vlastitu molbu, ali je i dalje ostao nešto predavati te na taj način ostao u doticaju sa Sveučilištem.

Umro je nakon kratke bolesti 15. rujna 1914. godine. Na pogreb mu je došao i rodni grad i čitav Zagreb, od najviših do najnižih slojeva. Bili su tu i zastupnici Sabora, vlada, gradska općina, akademija, univerza, Matica Hrvatska, Društvo hrvatskih književnika, zastupnici srednje i pučke škole i mnogi drugi.

Krsto Pavletić, autor knjige "Život i pjesnička djela Franje Markovića" i bivši učenik Markovićeve, ovako opisuje ovog velikog humanistu:

"Pjesnikovo je naziranje na svijet sama blagost, iskreno opraštanje, beskrajna ljubav. On je idealist i romantik, ali ne sa razmaženim svjetskim bolom kao Byron, već sa životnom krepčinom i radošću. On nije

očajnik i skeptik poput Talijanca Leopardija, već optimist i pun vjere u bolju budućnost hrvatsva, slavenstva i cijeloga čovječanstva. Uvijek ističe zavičajnu grud i njeno milje, ljubi žarko domovinu i njene ljepote, njenu slavu i njena prava. Osjeća za svekoliko slavenstvo, ali nalazi mjesta u svom srcu i za čitavo ljudstvo, prosvijetljeno i uljudeno, jer je uvjeren, da će dobrota nadvladati zloću. Za nj također vrijedi ono, što je on sam o Preradoviću kazao, da naime nije samo pjesnik po zvanju, nego i po znanju; nije samo bogoduhi, tankočutni pobratim vile, nego i prosvijetljeni umnik, umjetnik."

LITERATURA:

1. K. PAVLETIĆ, Život i pjesnička djela Franje Markovića, Zagreb, 1917.
2. Opća enciklopedija JLZ-a, svezak 5, 1979., ZAGREB